

KOMMUNIKÁCIÓS HÁLÓZATOK ÉS POLITIKAI KÖZÖSSÉG

HÁLÓZATELEMZÉSI MÓDSZEREK ALKALMAZÁSA A POLITIKAI KOMMUNIKÁCIÓ TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSÁBAN.

Bene Márton

(MTA TK Politikatudományi Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem)

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozat célja bemutatni, hogy a hálózatelemzési módszerek miként alkalmazhatók a politikai kommunikáció és a politikai közösségek történetének kutatásában. A tanulmány részletesen elemzi az 1992 augusztusában megjelent Csurka-tanulmányt övező közéleti polémia kommunikációs hálózatait. Az eset során a nyilvánosan hozzáférhető kommunikációt folytató 168 szereplő hivatkozási, diszkurzív, valamint csatornahasználati kapcsolatát vizsgáltuk meg, amelyből az derült ki, hogy az adott pillanatban a magyar politikai nyilvánosság nagyfokú integráltságot mutatott. Az integráltság elsősorban a nyilvánosság egészének figyelmét kiejtő kulcsszereplők tevékenységének, valamint a dolgozat szalonképtelenné minősítésének volt a következménye. A dolgozat körüli interakciók folyamán a vita tárgyát képező tanulmánnyal kapcsolatban megengedőbb megszólalók a nyilvános diskurzus perifériájára szorultak. Az integrált nyilvánosság alatt azonban megjelent három diszkurzív protoközösség körvonala, s ezek láthatóvá tették az MDF által megjelenített politikai közösség repedéseit is.

Kulcsszavak: politikai közösség ■ radikális jobboldal ■ Csurka-tanulmány ■ hálózat-elemzés ■ integráció ■ diszkurzív hálózat ■ politikai kommunikáció

1992. augusztus 20-án nagy port kavaráó írás jelent meg a Magyar Fórum című lapban Csurka István tollából.¹ A számos reakció jól jelzi, hogy sokan érezték kihívásnak, egyenesen ellenséges támadásnak a benne írottakat. A politikai élet reagált a kihívásra, amely heteken át tartó élénk közéleti polémiahoz vezetett. E polémia hálózatos szerveződésének leírásával egy kiélezett pillanatra vonatkozóan nyerhetünk betekintést a magyar politika kommunikációs működésébe. Jelen tanulmány elsődleges célja a Csurka-eset elemzésén keresztül bemutatni, hogy miként használja fel a projekt² a hálózatelemzés módszereit a kutatás központi kérdéseinek megválaszolásában. A dolgozat első részében röviden felvázolom kutatásunk legfontosabb elemeit, majd az alkalmazott módszert mutatom be részletesen. A dolgozat második részében az első empirikus adatfelvétel eredményeit, az 1992-es Csurka tanulmányt követő közéleti polémia kommunikációs hálózatait elemzem.

LEHETŐSÉGEK ÉS KORLÁTOK

Megközelítésünk néhány tekintetben eltér a bevett hálózatelemzési megközelítésektől, mégpedig azért, mert más az alkalmazásának célja és fókusza. Az egyik fő különbség, hogy míg a hálózat kutatás többnyire személytelen adatokon dolgozik, esetünkben fontos a csomópontokat képező szereplők személye is. A személytelen adatokon dolgozó hálózatelemzések általánosítható tendenciákat akarnak feltárni, valamint oksági magyarázatokra és hatásokra fókuszálnak, ezért a csomópontok hálózati és egyéb attribútumai, nem pedig azok személye érdekli őket. Ezzel szemben kutatásunk konkrét politikai szereplők viszonyainak feltárására fókuszál, arra, hogy e szereplők kommunikációja és az azon keresztül létrejött kapcsolataik milyen közösségi mintázatokat rajzolnak ki. Éppen ezért megközelítésünk sokkal inkább leíró, mint magyarázó jellegű. Az alkalmazott hálózatelemzés legnagyobb előnye a kutatás számára, hogy makroszinten egzakt módszerekkel teszi megragadhatóvá a politikai kommunikáció által megtestesített politikai közösséget vagy közösségeket. Mezoszinten, az egyes közösségek, részközösségek szintjén, a kvantitatív eszközök mellett a hálózatelemzés fontos hozzáadott értékének számítanak a vizualizációs eszközök is, amelyek segítségével a közösségek belső viszonyainak áttekinthető és jól alátámasztható elemzését végezhetjük el.

A lehetőségek mellett azonban nem elhanyagolható korlátokkal is számolnunk kell a hálózatelemzés kapcsán. Ezek a korlátok elsősorban a hálózatelemzés közösségkonceptiójához kötődnek, ugyanis a közösségeket az aktorok közötti kapcsolatok alapján különítjük el. Fontos azonban, hogy ezek a kapcsolatok – a valódi kapcsolatokkal ellentétben – homogén jellegűek. Két aktor közötti kapcsolatnak az interakciót, valamint a hasonlóságot tekintjük, azonban interakció és interakció, valamint hasonlóság és hasonlóság között minőségi különbséget nem teszünk, csak mennyiségit. Az interakciók és hasonlóságok heterogenitását tehát a kvantitatív hálózatelemzés nem tudja megragadni.

A hálózatelemzés a politikai közösségek feltárásának csak a kiindulópontját jelenti. A kirajzolódó közösségeket a kutatás későbbi fázisában kvalitatív módszerekkel elemezzük, s ez feloldhatja a módszer rigiditásából fakadó korlátokat.

Aktorok és viszonyok

A projekt során mindig konkrét esetek kapcsán vizsgálunk hálózatokat. Minden korszakból³ három esetet⁴ választunk ki, és az ezek körül kirajzolódó nyilvános kommunikációt vizsgáljuk hálózatelemzési eszközökkel. Egy esethez több hálózat is tartozik, azonban minden hálózat egy adott eset kommunikációs tevékenységét rögzíti különböző módokon. A hálózat szereplőkből és a köztük lévő kapcsolatokból áll.

Aktorok

Az egyik legfontosabb kérdés, hogy kiket tekintünk aktoroknak a hálózatban. Elméleti döntésünk értelmében hálózatunk aktora minden olyan szereplő, aki az adott esetben nyilvános kommunikációt folytat. Kommunikátor lehet médium, szervezet, intézmény, politikus vagy egyéb természetes személy. Hálózatunk tehát heterogén jellegű, ötvöz minden kommunikáló szereplőt. Ennek a döntésünknek vannak hátrányai és előnyei. Az eltérő típusú „kommunikátorok” természetükből fakadóan eltérő módon folytatnak kommunikációt. Egy médium minden bizonnyal többet kommunikál, mint egy politikus, és gyakrabban hivatkozik más kommunikátor megszólalásaira. A nagymértékű variancia akkor is elkerülhetetlen lenne, ha aktorainkat egyetlen szereplőtípusra korlátoznánk: egy vezető politikus és egy kevésbé ismert képviselő, vagy éppen egy napilap és egy hetilap kommunikációmódjában szintén jelentős eltérések lehetnek. Mégis, ezeket a természetes eltéréseket az elemzés során szem előtt kell tartani. A heterogén hálózat legfontosabb előnye az, hogy a kommunikációs hálózat a maga valójában, torzítatlanul tárul fel előttünk: típustól függetlenül azok a kommunikátorok kerülnek központi pozícióba, akiknek a hangja valóban a lehangosabban hallatszik az adott eset nyilvános diskurzusában.

Az egyes esetek leírásakor a hálózatban szereplők körét hólabda-módszerrel jelöljük ki. Kezdőpontjaink az országos médiumok,⁵ ezeknek a hivatkozásain keresztül bővítjük szereplőink körét. A hivatkozott szereplőknek (természetes személyek, szervezetek, intézmények, további médiumok) szintén összegyűjtjük az esettel kapcsolatban elhangzott nyilvános megnyilatkozásait, és az általuk hivatkozott szereplőkkel tovább bővítjük az adatbázist. Mindezt a „kör” bezárulásáig folytatjuk, azaz addig, amikor már nem bővíthető új szereplőkkel az adatbázis.⁶ Ezáltal az esemény jelöli ki a kommunikációs szempontból fontos aktorok körét (lásd: Kiss, 2016): a médiumokon kívül megszólaló, de reakciót kiváltani képtelen szereplőt nem tekinthetjük kommunikációs szempontból fontos aktornak.

Kapcsolatok

A kutatás során többféle kapcsolatot vizsgálunk a hálózat aktorai között. Az első és egyúttal legfontosabb vizsgált kapcsolat az interakció.

Az interakció az egész projekt egyik központi fogalma (Kiss és mtsai., 2014; Szabó–Bene, 2015a és 2015b; Szabó és mtsai., 2015 stb.). Megközelítésünk alapján az interakció önmagában, tartalmától függetlenül is a politikai közösség lényegi meghatározója (lásd: Szabó, 2016). Ehelyütt interakciónak a hivatkozást tekintjük. A nyilvános kommunikációban más aktornak az eset kapcsán elhangzott kommunikációjára történő hivatkozást rögzítjük interakcióként, ezáltal pedig kapcsolatként. Ha „A” aktor hivatkozik „B” aktorra, akkor a két szereplő között kapcsolat létesül, mégpedig oly módon, hogy a kapcsolat irá-

nya „A” aktor felől mutat „B” aktor felé. Az interakció tehát egy akciót (nyilvános megnyilatkozás) és a vele kapcsolatos reakciót foglalja magába, ahol is mindkettő nyilvános megnyilatkozás.

A hálózatelemzést azonban nem csak az aktorokkal és interakciókkal kapcsolatban alkalmazzuk, hanem más dimenziók, így a csatornák és a diskurzusok elemzésében is. Ilyenkor nem közvetlen kapcsolatokat vizsgálunk, hanem hasonlóságon alapuló kapcsolatokat hozunk létre. Ezeket egyoldalúvá transzformált kétoldalú hálózatok segítségével elemzem. A kétoldalú hálózatok (two-mode network; bipartite network – lásd: Davis és mtsai., 1941, Borgatti és mtsai., 2013) olyan hálózatok, amelyek két aktortípus közötti kapcsolatokat vizsgálnak. A csatornák elemzésekor az aktorok egyik típusát a természetes személyek (politikuskok, szakértők, értelmiségiek stb.), másik típusát pedig a médiumok adják. A kétoldalú hálózatban csak a különböző típusú szereplők kapcsolódhatnak egymáshoz, azonos típusú szereplők között nem lehet kapcsolat. Jelen esetben tehát természetes személyek kapcsolódnak médiumokhoz, ugyanakkor nem kapcsolódhatnak más természetes személyhez, vagy médiumok médiumokhoz. A kapcsolat definíciója esetünkben az, hogy melyik politikai szereplő melyik médiumban nyilvánul meg közvetlenül. Ha „A” politikus interjút ad „x” tévének, akkor „A” politikus és „x” médium között van egy kapcsolat.

Az elemzés érdekében azonban érdemes egyoldalúvá alakítani a kétoldalú hálózatot (lásd: Borgatti és mtsai., 2013). Az egyoldalúvá alakítás azt jelenti, hogy az elemzett hálózatunkban a két aktortípus közül csak az egyiket jelenítjük meg. Ha a hálózatunkat a természetes személyek irányába alakítjuk át, akkor az így létrejövő egyoldalú hálózatunkban a természetes személyek lesznek az aktorok, míg a hálózat a közöttük létrejövő kapcsolatokról áll. Következésképpen két természetes személy között akkor létesül kapcsolat, ha az eredeti kétoldalú hálózatban mindketten ugyanahhoz a médiumhoz kapcsolódtak, azaz ugyanabban a médiumban nyilvánultak meg. Annál erősebb a kapcsolat két személy között, minél inkább ugyanazokban a médiumokban szólnak meg. Hasonlóképpen: ha a médiumok irányába homogenizáljuk a hálózatot, akkor két médium között annál erősebb a kapcsolat, minél hasonlóbb a rajtuk keresztül megszólaló politikusok köre.⁷

Mindezek alapján látható, hogy a csatornák dimenziója miként jelenik meg a hálózatelemzési módszerünkben. A hálózat szereplőit csatornákhöz rendeljük, majd az átalakítás után a közöttük lévő kapcsolatokat a használt csatornák hasonlósága fogja mutatni. „A” és „B” között akkor van erős kapcsolat, ha nyilvános kommunikációjukat nagyon hasonló csatornákon keresztül folytatják. Értelemszerűen a csatornahálózat az aktorok szempontjából homogén, azaz az egyoldalúvá történő átalakítást követően csak egy aktortípust (természetes személy vagy médium) mutat – hiszen közvetlen kommunikációra csa-

tornákat csak a természetes személyek tudnak használni, miként csatorna is csak médium lehet.

A kétoldalú hálózat elemzésénél nem szabad elfelejtenünk, hogy itt két aktor közötti kötés pusztán hasonlóságot jelent, nem pedig valódi interakciót. Ezáltal azonban megvizsgálhatjuk, hogy önmagában a csatornahasználat hasonlósága létrehoz-e közösségeket a magyar politikai kommunikációs térben. De a hálózat nem csak arra használható fel, hogy „csatornahasználó közösségeket” különítsünk el, hanem arra is, hogy megnézzük, hogy a korábban akár az interakciós hálózat alapján, akár más, elméleti szempontból elkülönített közösségek mennyiben különböznek csatornahasználatukban.

Hasonló elven elemzem a kutatás harmadik dimenzióját jelentő diskurzusokat is. Itt részben Philip Leifeld adatgyűjtési koncepciójára támaszkodom (Leifeld, 2012), de elemzési eszközeink megegyeznek a többi, hálózatunk esetében használt eszközökkel. Itt is kétoldalú hálózatot hozunk létre, ahol az egyik oldal szereplői megegyeznek az interakciós hálózatunk szereplőivel. A másik oldalt viszont ebben az esetben nem egyéni vagy kollektív létezők, hanem diszkurzív keretek (*frame*) adják. Mit jelent ez a gyakorlatban? Kvalitatív tartalomelemzés segítségével elkülönítünk az adott esetre jellemzőnek tekintett értelmezési kereteket, azaz az esethez viszonyulás olyan általánosabb mintáit, amelyek leírják az általános diskurzust. A csatorna-hálózathoz hasonlóan első lépésben itt is kétoldalú hálózatot hozunk létre. Az egyes szereplőket a megnyilatkozásaik alapján az elkülönített keretekhez rendeljük hozzá; a szereplők tehát nem egymáshoz, hanem a diszkurzív keretekhez kapcsolódnak.

A kétoldalú hálózatot most is átalakítjuk egyoldalú hálózattá: csak az interakciós hálózatból ismert aktorok szerepelnek benne, akik között a kapcsolatot a nyilvános megnyilatkozásaikban használt diszkurzív keretek hasonlósága adja. Annál erősebb kapcsolat áll fenn két aktor között, minél több a közös értelmezési keretük. Ezáltal diskurzusközösségeket hozhatunk létre, vagy találhatunk a diszkurzív közösségek között közvetítő szereplőket.

A diskurzushálózat-elemzés további lehetőségeket is rejt magában. Az egyoldalú hálózattá alakítás logikáját itt is megfordíthatjuk, azaz a személyek helyett a diszkurzív keretek felé alakíthatjuk át a hálózatot. Ebben az esetben két diszkurzív keret között akkor erős a kapcsolat, ha ugyanazok a szereplők használják őket. Egy ilyen hálózat lényegében megrajzolja a diskurzus térképét, megtalálhatjuk az egymással erősen összefüggő kereteket, vagyis azokat, amelyeket a diskurzus résztvevői gyakran alkalmaznak együtt. Hangsúlyozni kell, hogy a keretek összefüggése alatt itt a használatban megfigyelhető együttjárást értjük, nem pedig a logikai vagy más jellegű összefüggésüket.

Ezek a dimenziók a politikai közösségképződés dimenziói, tehát a politikai közösségeket az összes dimenzió figyelembe vételével kell leírunk. A többféle létrehozott hálózat azonban csak az adott dimenzióra vonatkozóan rögz-

zíti a politikai közösséget, közösségeket. Az eredmények szintetizálását megkönnyíti, hogy mindegyik hálózatban ugyanazok az aktorok szerepelnek. A hálózatelemzésből kirajzolódó politikai közösségeket ezek együttes értelmezéséből, valamint egymásra vetítéséből határozhatjuk meg.

1. táblázat. Az egyes esetek kapcsán vizsgált hálózatok

Dimenzió	Aktorok	Kapcsolat	Hálózattípus	Kapcsolat jellege
Interakció	Kommunikátorok	Hivatkozás	Egyoldalú hálózat	Súlyozott ⁸ , irányított ⁹
Csatorna	Természetes személyek	Csatorna-használat hasonlósága	Kétoldalú hálózatból átalakított egyoldalú hálózat	Súlyozott, szimmetrikus
	Médiumok	Megszólalói kör hasonlósága	Kétoldalú hálózatból átalakított egyoldalú hálózat	Súlyozott, szimmetrikus
Diskurzus	Kommunikátorok	Értelmezési keretek használatának hasonlósága	Kétoldalú hálózatból átalakított egyoldalú hálózat	Súlyozott, szimmetrikus
	Értelmezési keretek	Használati kör hasonlósága	Kétoldalú hálózatból átalakított egyoldalú hálózat	Súlyozott, szimmetrikus

A HÁLÓZATOK ELEMZÉSE

A közösségek elkülönítésekor a legfontosabb általunk használt mutató a modularitás. A modularitás egy adott közösségfelosztás „jóságát” méri (lásd: Clauset és mtsai., 2004). Azt nézi, hogy az adott közösségen belül mennyivel van több kötés, mint amennyi véletlenül is várható lenne egy hasonló karakterisztikákkal rendelkező hálózat esetében (csomópontok, kötések száma). A mérőszám maximális értéke 1, ez a közösségek tökéletes elkülönülését jelzi. 0 érték esetében a felosztott közösségeken belül nem összpontosul több kötés, mint amennyi véletlenszerűen várható lenne. A mutató minimális értéke $-0,5$, a negatív érték pedig azt jelenti, hogy kevesebb kötés összpontosul a közösségeken belül, mint azt véletlenszerűen várhatnánk. Bár nehéz pontosan meghatározni, hogy mekkora modularitás-értéktől beszélhetünk releváns közösségstruktúráról, elfogadhatónak tartjuk az irodalomban gyakorta használt $0,3$ -as értéket, mint viszonyítási pontot (Clauset és mtsai., 2004).

Nem csak előre meghatározott közösségfelosztások „jóságát” mérhetjük, hanem léteznek modularizáció, maximalizáló algoritmusok is, amelyek célja megtalálni a legnagyobb modularitásértéket adó közösségfelosztást. Mi ezek közül a kötés közöttiségen alapuló közösségfelosztás algoritmusát használjuk, hiszen ez súlyozott és irányított hálózatok esetében is használható (lásd: Newman–Girvan, 2004). Az algoritmus lényege, hogy úgy próbál a hálózatkban értelmes közösségeket elkülöníteni, hogy eltávolítja a legmagasabb közöttiség értékekkel rendelkező kötéseket, azaz azokat, amelyeken a legtöbb legrövidebb út halad át. Ezt azért teszi, mert feltételezi, hogy az ilyen kötések azért vannak középponti szerepben, vagyis azért tudja két csomópont legkönnyebben ezen a kötésen keresztül megközelíteni egymást, mert elkülönülő közösségeket kapcsolnak össze. Ezért ezek eltávolításával egymástól teljesen elkülönülő közösségekhez jutunk. Ez iteratív folyamat, aminek a során minden lépésben más kötés eltávolításával újabb és újabb közösségfelosztásokhoz jutunk. Az algoritmus azt a felosztást tárja elénk, amelyik a legnagyobb modularitás értékkel rendelkezik.

Nem csak a konkrét közösségek elkülönítése érdekel minket, hanem a teljes magyar politikai közösségnek az esetekből kirajzolódó kommunikációs szerkezete is. Ehhez három további mérőszám^{10, 11, 12} bevonásával öt ideáltípust különítettünk el az alapján, hogy a kötések miként oszlanak el a csomópontok között:

(1) a klasztermentes kohézív hálózatot, amely egyetlen, egymással élénk kapcsolatban lévő, további elkülönülő közösségekre nem bomló szerkezetet mutat;

(2) a kisvilág hálózatot (Watts–Strogatz, 1998), amely egymással élénk kapcsolatban álló olyan klaszterekből áll, amelyek belül sűrű kapcsolatokkal jellemezhetők;

(3) a polarizált hálózatot, amelyben egymástól élesen elváló, belül viszont sűrűn összekapcsolódó közösségek találhatók;

(4) a centrum–periféria hálózatot (Borgatti–Everett, 1999), amelyben egy sűrű kapcsolathálóval bíró maghoz számos perifériaszereplő kapcsolódik, akik azonban egymáshoz nem kapcsolódnak;

(5) diffúz elrendezésű hálózat, amelyben nincsenek közösségek, sem kohézió, a csomópontok között pedig nagy távolságok vannak.

Az ideáltípusok alkalmasak arra, hogy a teljes kommunikációs nyilvánosság struktúráját jellemezzék. Az öt ideáltípus a nyilvánosság közösségstruktúrájának eltérő formáit ragadja meg. Az ideáltípusok a teljes nyilvánosság szerkezetének időbeli változásának leírását is lehetővé teszik. Az öt ideáltípusról bővebben lásd: Szabó és mtsai., 2015, valamint a melléklet 1. ábráját.

ESETTANULMÁNY¹³ A CSURKA-DOLGOZAT ESETÉNEK
KOMMUNIKÁCIÓS HÁLÓZATAIRÓL

Csurka István 1992. augusztus 20-án a Magyar Fórumban publikálta nagy port kavart tanulmányát, amelyben radikális bírálatát adta a rendszerváltás óta eltelt időszaknak, súlyosan kritizálva pártja kormányzati teljesítményét is. Egyúttal a tanulmány a magyar radikális jobboldali politikai közösség létrejöttének egyik első lépcsőjeként is felfogható – egy évvel a tanulmány publikálása után Csurka István körül formálódott az első életképes radikális jobboldali formáció, a MIÉP.

Az adatfelvétel több szakaszból állt. Miután összegyűjtöttünk és digitalizáltunk minden fellelhető médiaanyagot (napilapok, hetilapok, televízió, rádió) a Csurka-esetről, 9 kódoló rögzítette, hogy a médiumok milyen szereplőkre (természetes személyek, szervezetek, egyéb médiumok) hivatkoznak, milyen szereplőket szólítanak meg közvetlenül, valamint azonosították minden megszólalás pontos elsődleges helyét. Hivatkozásnak tekintettünk az adott időszokban történt, megvalósult, a nyilvánosság számára elérhető kommunikációra történő minden utalást. Csak elsődleges hivatkozásokat rögzítettünk, tehát ha „A” szereplő hivatkozik „B” olyan kommunikációjára, amely tartalmaz hivatkozást „C” kommunikációjára, akkor csak „A” és „B” között rögzítettünk kapcsolatot, „C”-re való hivatkozást csak „B”-nél rögzítettük, „A” esetében nem. Ezt követően összeállítottunk egy adatbázist minden természetes szereplő és szervezet összes megnyilatkozásáról. Egy három fős csoport a megnyilatkozások átnézése után elkülönített az esetre jellemző és átfogó 11 értelmezési keretet, amelyet aztán a teljes kutatócsoport megvitatott, tesztelt, majd az értelmezési keretekért felelős kutatók ennek megfelelően átdolgoztak (az értelmezési kereteket lásd a melléklet 1. táblázatában). A következő körben 10 kódoló között felosztottuk az egyes természetes szereplőket és szervezeteket. A kódolók rögzítették az azok megnyilvánulásaiban található hivatkozásokat, továbbá a megnyilatkozásokat hozzárendelték az egyes értelmezési keretekhez. Végezetül megvizsgáltuk, hogy milyen értelmezési keretek lehettek fel a médiumok saját tartalmaiban: véleménycikkekben, olvasói levelekben és az interjúkérdésekben megfogalmazott értelmezésekben.¹⁴

EREDMÉNYEK

Elsőként a hivatkozási hálózat elemzését végezzük el. A hálózat alapjellemezőit az 2–4. táblázat mutatja.

2. táblázat. A hivatkozási hálózat alapjellemzői

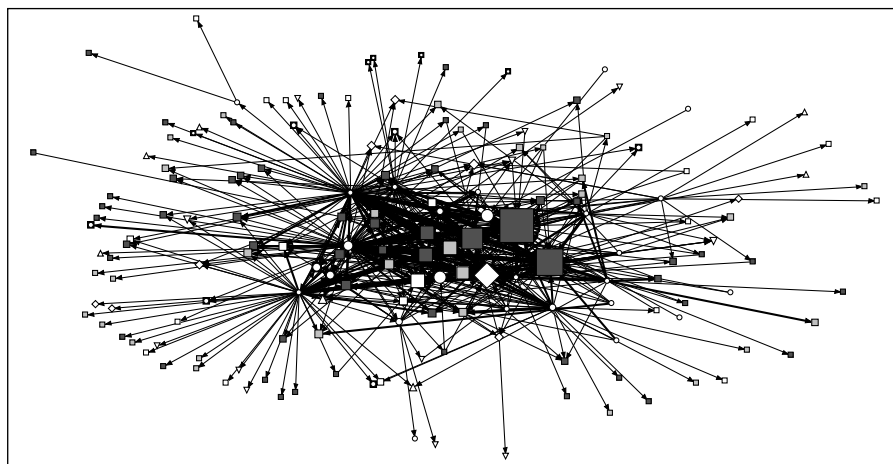
	Csomópontok száma	Kötések száma	Hivatkozások száma (kötések súlyának összege)	Kötések átlagos súlya (szórás)
Hivatkozási hálózat	168	501	694	1,39 (0,99)

3. táblázat. Az aktorok megoszlása státusz szerint

Státusz	Médium	Politikus	Szakértő	Értelmiségi	Szervezet	Külföldi médium
Aktorok száma	24	103	12	7	9	13

4. táblázat. A politikusok megoszlása pártok szerint

Párt	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	KDNP	Fidesz	Egyéb
Politikusok száma	46	15	2	10	7	5	18

1. ábra. A hivatkozási hálózat. A csomópontok mérete egyenesen arányos az in-degree centralitás értékkel ($\alpha=0,5$). \square = politikus; \circ = médium, \triangle = értelmiségi, ∇ = szakértő, \diamond = szervezet, \blacksquare = külföldi médium. Sötétszürke = kormánypárti politikus (MDF, FKGP, KDNP), világosszürke = ellenzéki politikus (SZDSZ, MSZP, Fidesz), fehér = egyéb (nem politikus vagy egyéb párt).

Láthatjuk, hogy meglehetősen nagyszámú szereplő aktivizálta magát a Csurka-esetben: 168 szereplő fejt ki hivatkozható kommunikációt. Az aktorok státusz szerinti megoszlásából (2. táblázat) jól látható, hogy a nyilvánosságot a politikusok megszólalásai dominálták, az eset során megnyilatkozó szerep-

lők majdnem kétharmada politikus volt. Elsősorban az MDF politikusai voltak aktívak, minden bizonnyal annak köszönhetően, hogy a Csurka-dolgozat éppen a párt által megtestesített politikai közösségre jelentett kihívást, állásfoglalásra készítette a közösség tagjait.

A kötés közöttiségen alapuló közösségfeltáró algoritmus (továbbiakban KKA) maximum modularitásának értéke alig nagyobb, mint 0 (0.00799), tehát a hivatkozási hálózat egésze meglehetősen integráltnak mondható, nem lehet egymástól elkülönülő csoportokra bontani.

Mivel elkülönülő közösségekre nem bukkantunk a hivatkozási hálózatban, az interakciós teret egészeben is érdemes megvizsgálnunk. Milyen interakciós szerkezetet mutat a teljes megszólaló politikai közösség, ha részközösségek nem különülnek el a hálózatban? Milyen típusú integrációról beszélhetünk? Az 1. ábra sokat mondó azzal kapcsolatban, hogy milyen irányban érdemes tovább lépni. A centrum–periféria-elemzés megerősíti sejtésünket: a 0.486-os fitness érték kellően magas ahhoz, hogy elfogadjuk: hálózatunk centrum–periféria-struktúrát mutat.

Az algoritmus azt is megmutatja, hogy a magon belüli sűrűség 1,345, míg a periféria csomópontok között mindössze 0,006. A centrum és a periféria között élénk kapcsolatok vannak, azonban nagyobb a sűrűség a centrumból a perifériára irányuló kapcsolatok esetében (0,145), mint az ellentétes irányban (0,078). Ez azt jelenti, hogy a centrum inkább hivatkozik a perifériaszereplőkre, mint fordítva. Ez elsősorban a centrumba került médiumoknak köszönhető, azonban figyelemreméltó, hogy ezek a médiumok nem csak a leghivatkozottabb szereplőket keresik, hanem a kevésbé jelentős szereplőkre is hivatkoznak.

A hálózat centralizáltságát illetően a hivatkozások megoszlásából azt láthatjuk, hogy a 168 közül 14 szereplő birtokolja az összes hivatkozás 56%-át, négy aktor pedig kirívóan sok hivatkozással rendelkezik: Antall József (72), Debreczeni József (57), az MDF (52) és Csurka István (39). Csaknem minden harmadik hivatkozás e négy szereplőre valamelyikére irányul (31,7%).

Ez még látványosabb, ha csak a természetes személyek egymásra történő hivatkozásait vesszük szemügyre. Antallra és Debreczenire irányul az összes hivatkozás 60,5%-a, Csurkával együtt a 69%-a. Az is figyelemre méltó, hogy a természetes személyek hivatkozási hálózatában mindössze 16 szereplőre történik hivatkozás, annak ellenére, hogy a hálózatban összesen 124 szereplő található, márpedig ők mind megnyilvánulnak az ügyben. Többségükre azonban nem a természetes személyek, hanem a médiumok hivatkoznak.

Mivel három természetes szereplő ilyen jelentős mértékben kiemelkedik az összes aktor közül, ezért azt is megvizsgáltam, hogy lehet-e csak a hozzájuk fűződő viszony alapján kisebb csoportokat elkülöníteni a hálózatban. Ehhez olyan hálózatot hoztam létre, amelyben csak az Antall Józsefre, Debreczeni Józsefre és Csurka Istvánra történő hivatkozások maradtak bent. 57 olyan szereplő van a hálózatban, aki legalább az egyikükre hivatkozik, a maradék 111

szereplő nagy része senkire sem hivatkozik. Összességében kijelenthető, hogy Antall József, Debreczeni József és Csurka István együttesen integrálja a diszkurzust: a szereplők jelentős része az ő megszólalásaikra kapcsolódik rá.

Azt is érdemes megvizsgálnunk, hogy a hivatkozások hogyan oszlanak meg az egyes szereplőtípusok és pártok között. Ezt mutatja a 5. táblázat:

5. táblázat. A hivatkozások megoszlása szereplőtípusok szerint

Aktorcsoport (csoport létszáma)	Kapott hivatkozások összege	Egy tagra jutó kapott hivatkozások átlaga (szórása)	A csoport három leghivatkozottabb tagja (hivatkozások száma)
MDF (46)	325	7.06 (14.49)	Antall József (72), Debreczeni József (57), Csurka István (39)
SZDSZ (15)	59	3.93 (4.46)	Tardos Márton (17), Tölgyessy Péter (9), Pető Iván (8)
FKgP (2)	2	1 (0)	Ómolnár Miklós (1), Pásztor Gyula (1)
MSZP (10)	17	1.7 (1.88)	Gál Zoltán (7), Szűrös Máttyás (2)
KDNP (7)	19	2.71 (2.05)	Csépe Béla (6), Varga László (5), Surján László (3)
Fidesz (5)	26	5.2 (7.76)	Kövér László (19), Orbán Viktor (3), Deutsch Tamás (2)
egyéb politikus (18)	55	3.05 (4.87)	Tom Lantos (21), Király Zoltán (7), Juhász Judit (6)
szakértők (12)	16	1.33 (0.65)	Molnár Gusztáv (3), György Péter (2), Ágh Attila (2)
értelmiségi (7)	13	1.86 (1.86)	Kerényi Imre (6), Sütő András (2)
szervezet (9)	72	8 (16.55)	MDF (52), kormány (5), 4 további szervezet (3)
média (24)	55	2.29 (4.4)	MTV A Hét (17), MTV Össztűz (14), Népszabadság (9)
külföldi médium (13)	34	2.62 (2.47)	Financial Times (8), Die Presse (8), The Guardian (3)

Láthatjuk, hogy az MDF politikusai nem csak a legaktívabban kommunikáló csoportot alkotják a hálózatban, de messze a legtöbb reakciót is ők váltják ki. Az eset kapcsán elhangzott összes hivatkozás 47%-a MDF-politikus megszólalására történt. Ugyanakkor az is igaz, hogy ennek jelentős része a három MDF-politikus kulcsszereplőre történő hivatkozás, de még ha őket kivesszük, akkor is jóval több hivatkozás érkezik MDF-politikusra, mint bármelyik másik csoportra (168 hivatkozás). Ehhez képest a többi párt nem csak a megszólalók számában, hanem az általuk kiváltott reakciók számában is jócskán lemarad. Legnagyobb ellenzéki pártként még az SZDSZ látható a leginkább, de így is az MDF-politikusokra történő hivatkozásoknak csak kevesebb, mint egyötödét tudják „besöpörni”. Az ellenzéki politikusok közül csak Kövér László és Tardos Márton tud jelentősebb láthatóságra szert tenni, valamint az amerikai politikus, Tom Lantos ér még el nagyszámú hivatkozást. Számos szakértő és értelmiségi is megszólal az ügyben, megnyilatkozásaik – Kerényi Imrét leszámítva – azonban szinte visszhang nélkül maradnak. A szervezetek közül egyedül az MDF, valamint nagyon kis mértékben a kormány látható az eset során. Érdekes eredmény, hogy a médiumokra történő hivatkozások is ritkák: az összes hivatkozásnak az 1%-át sem éri el a médiumokat megnevező hivatkozások (0.079%). A külföldi médiumokra történő hivatkozások sem maradnak el sokkal ettől a számtól. Mindezen eredmények fényében kijelenthetjük, hogy a Csurka-eset körüli diskurzust a politikusok, pontosabban az MDF politikusai dominálják, akik nem csak a legnagyobb számban képviseltetik magukat, de a legtöbb reakciót is az ő megszólalásaik váltanak ki.

A diskurzív hálózat természetesen kevesebb szereplőből áll, hiszen nem minden megnyilvánuló aktort lehetett besorolni a vizsgált frame-ek valamelyikébe.

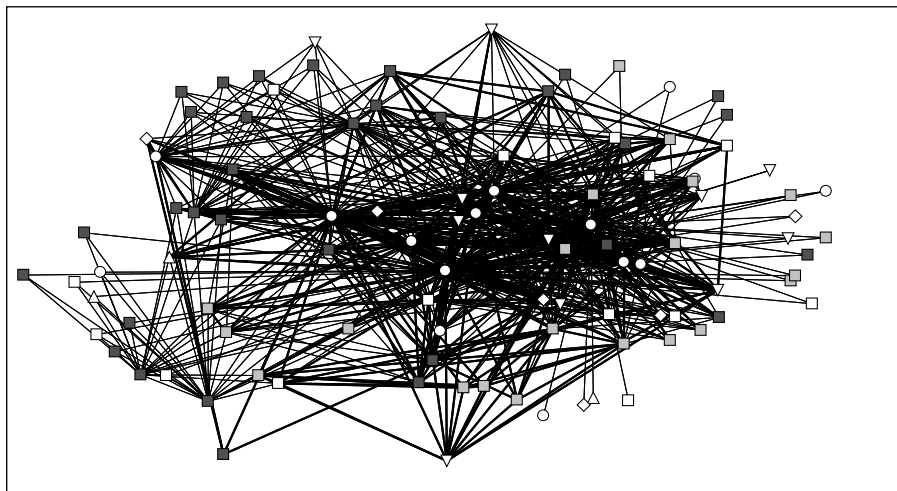
6. táblázat. Az aktorok megoszlása státusz szerint

Státusz	Médium	Politikus	Szakértő	Értelmiségi	Szervezet
Aktorok száma	15	67	11	3	6

7. táblázat. A politikusok megoszlása pártok szerint

Párt	MDF	SZDSZ	FKgP	MSZP	KDNP	Fidesz	Egyéb
Politikusok száma	26	9	1	7	5	5	13

Az így létrejött hálózatban 102 szereplő és 2235 kötés található. A kötések nagy száma annak köszönhető, hogy a relatív nagy számú szereplőt kisszámú frame-mel kötöttük össze, így megnő annak az esélye, hogy két szereplő legalább egy frame-en keresztül kapcsolódjon egymáshoz. Ezért a szereplők nagy része között található valamilyen szintű kapcsolat, amely az ábrázolást ebben a formában értelmetlenné teszi. Ezért a 2. ábrán csak az átlagosnál erősebb kapcsolatokat jelenítettem meg.

2. ábra. Az átlagosnál erősebb kapcsolatok a diszkurzív hálózatban. □ = politikus; ○ = médium, △ = értelmiségi, ▽ = szakértő, ◇ = szervezet, ◼ = külföldi médium. Sötétszürke = kormánypárti politikus (MDF, FKGP, KDNP), világosszürke = ellenzéki politikus (SZDSZ, MSZP, Fidesz), fehér = egyéb (nem politikus vagy egyéb párt).

Érdeemes azt is megnézni, hogy az egyes frame-ek milyen „népszerűségnek” örvendtek az eset kapcsán. A táblázatban a számok azt jelölik, hogy összesen hány szereplő kapcsolódik az adott frame-hez, míg zárójelben azt látjuk, hogy ez összesen hány kapcsolódást jelent (egy szereplő ugyanis többször is kapcsolódhat ugyanahhoz a frame-hez).

8. táblázat. A frame-ek népszerűsége az aktorok kapcsolódásai alapján.

Frame	Kapcsolódó szereplők száma (összes kapcsolódás száma)
náci megnyilvánulás	42 (54)
antidemokratikus	37 (44)
hatalmi ambíciók	28 (37)
valódi problémák	27 (36)
bagatell	25 (28)
súlyos következmények	15 (21)
leegyszerűsítés	13 (16)
pozitív hatások	9 (9)
a kétségbeesés jele	9 (9)
szélsőjobb különválása	8 (10)
háttérhatalmak	5 (6)

Láthatjuk tehát, hogy az egyes frame-ek vonzereje különbözik. A Csurka-dolgozat leggyakoribb értelmezése a „náci megnyilvánulás” és az „antidemokratikus” keret volt, de sokan láttak benne hatalmi ambíciókat, hívták fel a figyelmet az érintett problémák jelentőségére, vagy minősítették az egészet bagatellnek.

Az első lépés ennek a hálózatnak az elemzésében is a KKA lefuttatása. A maximális modularitás jóval magasabb, mint a hivatkozási hálózat esetében (0,157), bár még mindig nem annyira magas, hogy egymástól élesen elkülönülő közösségekről beszélhessünk. A Csurka-dolgozat körül kialakult diskurzus tehát nagymértékben integrált politikai közösséget mutat. Arra is kíváncsiak vagyunk azonban, hogy mi integrálja a diskurzust, és hogy kibontakoznak-e a viszonylag egységes diskurzus mögött elkülönülő közösségek akkor, ha az integrátor kereteket eltávolítjuk az elemzésből.

Az integrátor keretek megtalálásához a kétoldalú hálózatot a másik irányba is egyoldalúvá alakítottam. Ebben a hálózatunkban a szereplők az egyes diszkurzív keretek voltak, két keret között pedig akkor van kapcsolat, ha ugyanaz a szereplő alkalmazza mindkét értelmezést. A közelség centralitás-érték¹⁵ segítségével próbáltuk azonosítani azokat a kereteket, amelyek a leginkább rugalmasak, amelyeket a leggyakrabban használtak a szereplők a többi értelmezési kerettel együtt. Az eredményekből kiderült, hogy a Csurka-dolgozat „antidemokratikus” és „náci” értelmezése integrálja leginkább a diskurzust.

Az integrált diskurzus mögött „lappangó” közösségek feltárása érdekében a KKA-algoritmust a két integrátor keret eltávolítása után is lefuttattuk. Ekkor már három értelmezhető közösséget tudott elkülöníteni az algoritmus (modularitás = 0,246). A három csoport mindegyike viszonylag karakteresen elkülönül egymástól.

9. táblázat. A diszkurzív közösség egymástól való elkülönülésének mértéke (modularitás-értékek)

	1. csoport	2. csoport	3. csoport
1. csoport	–	0.25	0.27
2. csoport	0.25	–	0.18
3. csoport	0.27	0.18	–

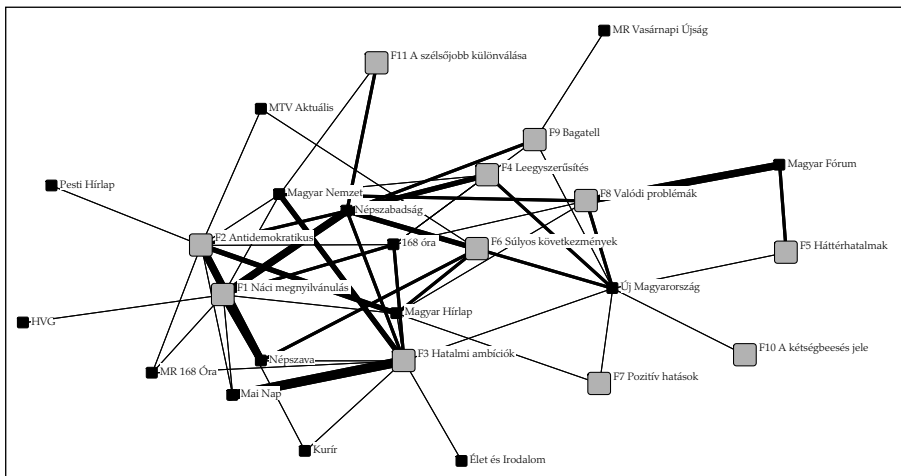
Az egyes elkülönített közösségekhez a közösségre jellemző frame-eket is hozzárendeltük. A 26 szereplőt tömörítő első közösséget elsősorban a Csurka-dolgozat „bagatell” értelmezése integrálja, de ebben a körben meglehetősen népszerű a tanulmány „leegyszerűsítés”-ként való értelmezése is. A közösséget elsősorban politikusok alkotják, azon belül is látható az MDF-politikusok dominanciája. Feltűnő azonban, hogy a csoportba tartozó ellenzéki politikusok a „bagatell” értelmezést más keretekkel („leegyszerűsítés”, „kétségbeesés

jele”) használják együtt, mint a kormánypártiak („valódi problémák”). Az eset kulcsszereplői közül ebbe a közösségbe került Antall József.

Az ellenzéki politikusok jelentős része a második közösségben található. Érdekeség azonban, hogy ebben a csoportban számos kormánypárti politikus is koncentrálódik, többek között az eset egyik kulcsszereplője, Debreczeni József. A csoportot a „hatalmi ambíciók” értelmezés integrálja, de számos egyéb keret is megjelenik. Ebbe a csoportba került a médiumok jelentős része is.

A harmadik csoport ismét dominánsan kormánypárti, és elsősorban az integrálja őket, hogy hangsúlyozzák: a dolgozat „valódi problémákat” érint, még ha sokan beszélnek a dolgozat „súlyos következményeiről” is. Kulcsszereplő ebben a csoportban nem található.

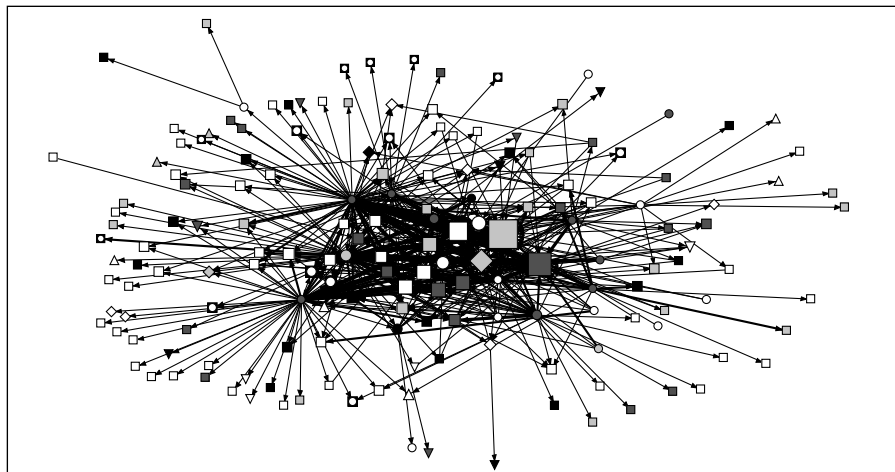
Látható tehát, hogy a három közösség elsősorban a kormánypártokat, különösen az MDF által megtestesített politikai közösséget osztotta meg. Egy Antall József fémjelzte csoport bagatellizálta a dolgozatot, a Debreczeni József fémjelzte csoport az ügyben nagyjából egységes értelmezést felmutató ellenzéki szereplőkkel került egy platformra, míg egy harmadik csoport a dolgozat által felvetett problémák jogosságát igyekezett hangsúlyozni. A médiumok értelmezési kereteit vizsgálva a KKA-algoritmus nem tudott értelmezhető közösségeket elkülöníteni, ezért a médiadiskurzus integrálnak tűnik. Az azonban látszik a 3. ábrából, hogy az ellenzéki megszólalók által kedvelt keretek, a „náci”, az „antidemokratikus” és a „hatalmi ambíciók” meglehetősen népszerűek a médiumok körében is.

3. ábra. Az médiumok diszkurzív hálózata

Érdeemes azt is megvizsgálni, hogy ezek a közösségek miként helyezkednek el a hivatkozási hálózatban. Az integrátor keretek kizárása után létrehozott diszkurzív közösségek az interakciós hálózatban nem képeznek elkülönült

közösségeket (modularitás = $-0,074$). Az azonban az ábrából is szembetűnő, hogy az első két csoport képviselői sokkal inkább centrumpozíciókat foglalnak el, mint a harmadik csoport tagjai. A tíz leghivatkozottabb szereplő között nincsen a 3. közösségbe tartozó aktor.

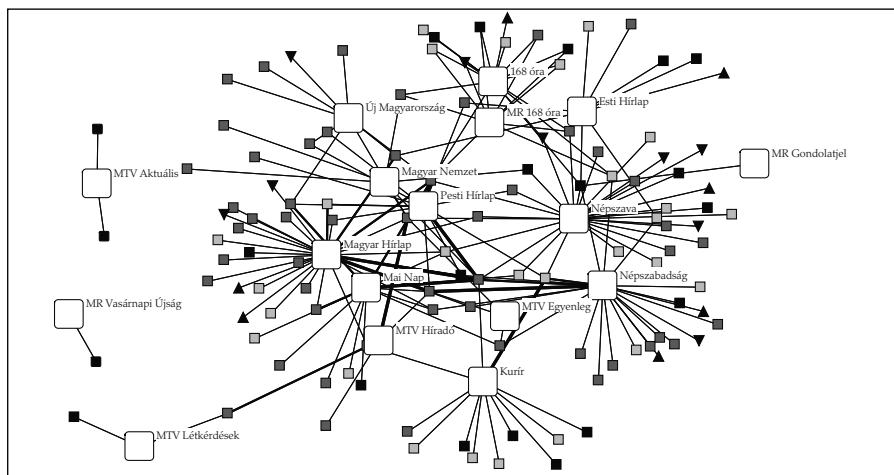

4. ábra. A diszkurzív csoportok a hivatkozási hálózatban. A csomópontok mérete egyenesen arányos az in-degree centralitás értékkel. Világosszürke = első csoport (legfontosabb frame = „bagatell”), sötétszürke = második csoport (legfontosabb frame = „hatalmi ambíciók”), fekete = harmadik csoport (legfontosabb frame = „valódi problémák”), fehér = besorolhatatlan

Az egyes csoportok relatív súlyát úgy is megvizsgáltuk, hogy hány hivatkozás jut az egyes csoportokra, pontosabban azok képviselőire. Az eredményekből kiderül, hogy átlagosan a legtöbb hivatkozás az 1. csoport tagjaira érkezik, itt egy tag átlagosan 7,96 hivatkozást kap. A második csoport tagjaira átlagosan már csak 4,71 hivatkozás érkezik, míg a harmadik csoportnál ez a szám mindössze 2,22. Bár a csoportok létszáma különbözik egymástól, sokatmondó lehet az egyes csoportok tagjaira való hivatkozások összege is, hiszen ez mutatja, hogy általában mennyire láthatóak a Csurka-eset körüli nyilvános diskurzusban az adott csoportok által képviselt értelmezések. Természetesen a sorrend ebben az esetben sem változik, azonban a különbségek markánsabbá válnak. A teljes nyilvánosságban 207 hivatkozás olyan szereplőkre érkezik, akik az 1. csoportba tartoznak, 151 a második csoport tagjaira, és mindössze 49 a 3. csoport tagjaira. Az eredményekből tehát jól látható, hogy a teljes nyilvános diskurzus szintjén a 3. csoport alig látható, az 1., valamint kisebb mértékben a 2. csoport értelmezési küzdelme határozza meg a diskurzust.

A csatornahálózat esetében a közösségstruktúra eléggé nehezen értelmezhető, hiszen a valamely médiumban közvetlenül megnyilatkozó 117 szereplő közül 82-en mindössze egy médiumban nyilvánultak meg. Nagyon kevés olyan

szereplővel találkozunk, aki több csatornát is felhasznált a kommunikációjában. Ez azért fontos szempont, mert így azok a szereplők, akik csak egy csatornában nyilvánultak meg, azonos közösségbe kerülnek az ugyanabban az egyetlen csatornában megnyilvánuló többi szereplővel. Úgy tűnik, mintha a médiumuk törekedtek volna egyedi megszólalási kör kialakítására, azaz olyan szereplők megszólaltatására, akik máshol nem jelentek meg. Az is igaz ugyanakkor, hogy ez az igyekezet elsősorban a politikusok megszólaltatására terjedt ki, szakértők és értelmiségiek jóval ritkábban kaptak szót ezekben a csatornában. A legnagyobb kört a Népszava, a Magyar Hírlap, a Népszabadság és a Kurír vonta be a diskurzusba.

5. ábra. Médiumok megszólaltatási mintázata: □ = politikus; ○ = médium, △ = értelmiségi, ▽ = szakértő. Sötétszürke = kormánypárti politikus (MDF, FKGP, KDNP), világosszürke = ellenzéki politikus (SZDSZ, MSZP, Fidesz), fekete = egyéb (nem politikus vagy egyéb párt), fehér = csatorna

A 82 „egycsatornás” szereplő mellett 20 szereplő nyilvánul meg két, 9 szereplő pedig három csatornában is. Rajtuk kívül egy-egy szereplő használ 4 (Pető Iván), 5 (Beke Kata) valamint 6 (Medgyasszay László) csatornát és három szereplő 7 csatornán keresztül is hallatja a hangját (Csurka István, Furmann Imre, Debreczeni József). Jól látható tehát, hogy az eset kulcsszereplői számos csatornát felhasználva válnak a leghivatkozottabb szereplőkké – Antall Józsefet kivéve, aki országgyűlési felszólalása mellett mindössze egyetlen csatornát használ fel kommunikációja során.

A sok egycsatornás megszólaló miatt tehát a szereplők irányába átalakított egyoldalú hálózat esetében a KKA-nak nincsen értelme. A másik irányba, azaz a médiumok irányába átalakított hálózat már érdekesebb, hiszen az azt mutatja, hogy két médium esetében mennyire hasonló a közvetlenül megszólal-

tatott politikusok köre – itt az egycsatornás megszólalók értelemszerűen nem hoznak létre kapcsolatot. A korszak média-tájképének viszonylagos integráltságát mutatja, hogy a KKA ezen a téren sem tudott értelmezhető „médiaközösségeket” létrehozni. A kép tehát kettős: egyrészt a médiumok elkülönülő megszólalási köröket hoznak létre maguk körül, másrészt a néhány „többcsatornás” szereplő mégiscsak integrálja őket.

Az egycsatornás megszólalási mintázat nemcsak a politikusok, hanem a kisszámú értelmiségi szakértő szereplő esetében is fennáll. Mindössze egy olyan nem politikus megszólalót találunk, aki két médiumban is kifejtette a véleményét. Minden szakértő és értelmiségi csak egyetlen csatornában jelent meg. Ez azt jelenti, hogy mindegyik médium más és más értelmiségit vagy szakértőt szólaltatott meg az eset során, azaz, úgy tűnik, inkább „házi” véleményformálók vannak, mint az egész nyilvánosság szintjén mértékadó, ezért számos csatorna érdeklődését kiváltó szakértői, értelmiségi kör.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Csurka-eset elemzése számos olyan eredményt hozott, amelyek a konkrét eseten túlmenően, a korszak általános politikai kommunikációs szerkezetére jellemzően is érvényesek lehetnek. Az általános érvényű következtetések levonásához természetesen további esetek vizsgálata is szükséges, azt azonban látni kell, hogy a politikai kommunikációnak e vonásait csak esetspecifikus módszertani megközelítéssel lehet feltárni. A vizsgált eset az eredmények fényében azért tűnik jó választásnak, mert a magyar politikai közösség 1990 utáni átalakulásának az egyik kritikus pillanatában sikerült kimerevítene a képet. A következőkben azokat, a Csurka-eset elemzéséből kibontakozó eredményeket foglalom össze, amelyek általánosabb érvényre is igényt tarthatnak.

A többdimenziós elemzés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a magyar politikai kommunikációs közösség az adott esetben nagyfokú integrációt mutatott – a jelek szerint ebben a korszakban érdemes lehet egységes nyilvánosságról beszélni. Az integráltság egyik legfontosabb oka a nyilvánosság centralizált jellege. Bár az elsősorban csatornaként funkcionáló médiumoknak köszönhetően a diskurzus meglehetősen nyitott volt – legalábbis a politikusok előtt – érdemi hatást kiváltó kommunikációra csak néhány szereplő volt képes. A diskurzust lényegében néhány szereplő dominálta, a többiek hozzájuk és az általuk elmondottakhoz kapcsolódva léptek be a nyilvánosságba. Nem alakultak ki elkülönült „valóságok”, a megszólalók egységes kommunikációs centrumot hoztak létre, a nyilvánosságban mindenki ugyanazokról a megnyilatkozásokról beszélt. A kommunikáció tartalmi integráltsága elsősorban a szélsőjobboddallal szembeni és a demokrácia melletti közös fellépés következménye. A megszólalók reakciói arról tanúskodnak, hogy a Csurka-dolgozat két közös-

ség ellen intézett támadást: egyrészt az MDF által megtestesített politikai közösség ellen, másrészt pedig a rendszerváltás nyomán intézményesen létrejött magyar politikai közösség ellen. Míg az előbbi sikert ért el, mert – legalábbis az eset diskurzusában – az MDF politikai közössége szétszakadt, az utóbbi nem, hiszen a dolgozat „antidemokratikusnak” és „nácinak” minősítése integrálta a nyilvános politikai diskurzust.

A politikai közösség önvédelmi mechanizmusa mögött azonban felsejlett három, ha nem is hermeneutikusan, de egymástól karakteresen elkülönülő csoport. A legfontosabb megfigyelés az MDF-nek az eset kapcsán tapasztalt szétszakadása: létrejött egy többé-kevésbé markáns elkülönülés a Csurka-vonallal megengedőbb, akár egyetértő csoport, egy azt eljelentékteleníteni igyekvő, ezáltal néhány baloldali szereplővel egy platformra kerülő kör, valamint az azt erőteljesen támadó, ezáltal a nagyrészt egységes ellenzékkel összekapcsolódó közösség között. Külön érdekes ugyanakkor Antall József szerepe, akit az algoritmus az első közösségbe sorolt ugyan, ám aki kapcsolódott mindkét domináns MDF-es kerethez, ezáltal egyfajta hídszerepet töltve be a két MDF-es közösség között. Az ellenzéki pártokhoz kötődő szereplők azonban egy közösségbe tömörülnek az eset kapcsán. A Fidesz és az SZDSZ politikusainak értelmezései nagyrészt egybecsengenek, de az MSZP-hez kötődő megszólalók nagy része is ide tartozik, bár itt néhány politikus kapcsolódott a több kormánypárti szereplő körében is népszerűnek bizonyuló bagatellizáló értelmezéshez.

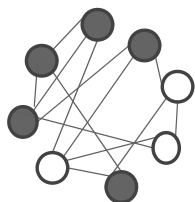
Az interakciós struktúra integráltságát jól mutatja, hogy az eltérő értelmezői közösségek élénk párbeszédet folytatnak egymással, nem zárkoznak be a saját „alternatív” nyilvánosságukba. Az eltérő értelmező körök ugyanazokra a megszólalásokra hivatkoznak, ugyanazokról fejtik ki saját véleményüket. A nyilvánosság tehát az eltérő értelmezések ellenére is egységes. Ugyanakkor az egyes közösségek, és ezáltal a hozzájuk kapcsolódó értelmezések hangja nem hallatszik ugyanolyan mértékben. A Csurka-dolgozattal megengedőbb értelmezői közösség egyértelműen az interakciós struktúra perifériájára szorul – az ide tartozó szereplők bár kifejtik véleményüket a nyilvánosság csatornáin, hangjuk visszhang nélkül marad. Ez a későbbi korszakokban is megfigyelhető médiakarantén jelenség (lásd: Szabó és mtsai., 2015) előjeleként is felfogható.

Az elemzésből több olyan eredmény is felsejlett, amelyek nem kapcsolódnak közvetlenül a politikai közösségek elkülönítéséhez, de sokat elárulnak a magyar nyilvánosság kommunikációs szerkezetéről. Az egyik ilyen fontos eredmény a nyilvános diskurzus politikusi dominanciája. A dolgozat kapcsán megszólalók jelentős része politikus is volt, a nyilvános kommunikációt a politikusok kommunikációja dominálta. A nyilvánosság centralizált jellege miatt persze a legtöbb politikus megnyilvánulása visszhangtalan maradt, ez azonban méginkább igaz a nem politikus szereplőkre. Az esetből az is látszik, hogy a médiumok ekkor sokkal inkább a csatorna szerepét, mintsem az önálló kom-

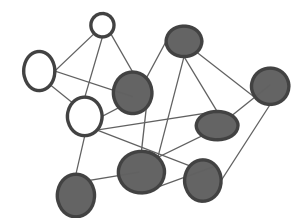
munikációs ágens szerepét töltötték be. Bár a legtöbb médium önálló véleményt is kifejtett az ügyben, ezek szinte teljesen visszhang nélkül maradtak, a médiumra történő hivatkozások nagyon ritkák voltak – akkor is általában a médiumra mint csatornára hivatkoztak, amelyen keresztül valamelyik politikus kifejtette a véleményét. A médiumok csatornaszerepét erősíti, hogy többségükhez egyedi megszólalói kör kapcsolódott, úgy tűnik, mintha igyekeztek volna minél több olyan szereplőt megszólaltatni, akiket más médium még nem érhetett el, minél szélesebb politikusi kör véleményét becsatornázni a nyilvánosságba, akiknek jelentős része az egyszeri megszólaláson túl aztán nem is exponálta magát a közbeszédben. Az egyedi megszólalói kör része volt az egyedi értelmiségi, szakértői kör kialakítása is. Minden médiumban más és más értelmiségi és szakértő szólalt meg, nem alakult ki az egész politikai közösség, vagy egyes politikai közösségek szintjén mértékadó értelmiségi, szakértői kör, ráadásul ezekre a szereplőkre alig hivatkoztak. Az egyedi megszólalói kör ellenére a médianyilvánosság meglehetősen integrált szerkezetet mutatott. Interakciós szinten határozott centrum–periféria-struktúra alakult ki, belül sűrűn hálózott centrummal és a periférián a centrumszereplőkkel kapcsolatban álló, de egymásra alig hivatkozó aktorokkal. A diszkurzív értelmezések szintjén is meglehetősen integrált a médianyilvánosság, bár az jól látható, hogy a médiumok jelentős része az ellenzéki politikusok által dominált közösségbe került. Az egyedi megszólalói körök ellenére a néhány, magát több csatornán is exponáló szereplő a csatornák szintjén is integrálta a médianyilvánosságot, nem alakultak ki politikai közösségekhez rendelt blokkok, ahol egyik vagy másik közösség képviselői nagyobb arányban fejthették volna ki a véleményüket. A kommunikációs szempontból integrált politikai közösség tehát nagyfokú integráltságot mutató médianyilvánossággal egészült ki.

MELLÉKLET

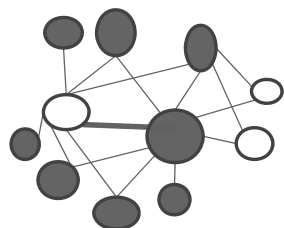
1. ábra. A hálózatok ideáltípusai, illetve mérési módjai. EV = várható érték (expected value), 1000 random hálózat átlaga; SD = szórás (standard deviation), 1000 random hálózat átlagának szórása. *erős feltétel; **gyenge feltétel. (innen: Szabó és mtsai., 2015).

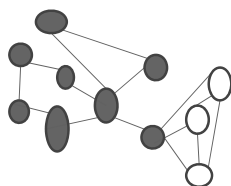
Klasztermentes kohézív hálózatindikátor	Feltétel (határértékek)
Modularitás	alacsony (< 0.3)
Klaszteresedési együttható	Nem magas (< EV+2SD)
Átlagos legrövidebb távolság	Alacsony (< EV+2SD [*] ; < EV+1SD ^{**})
Fitness	nem magas (< 0.5)

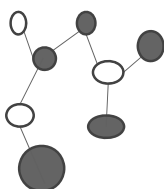
Kisvilág hálózatindikátor	Feltétel (határértékek)
Modularitás	alacsony (< 0.3)
Klaszteresedési együttható	magas ($> EV+2SD^*$; $> EV+1SD^{**}$)
Átlagos legrövidebb távolság	alacsony ($< EV+2SD^*$; $< EV+1SD^{**}$)
Fitness	nem magas (< 0.5)

Centrum-periféria hálózatindikátor	Feltétel (határértékek)
Modularitás	alacsony (< 0.3)
Klaszteresedési együttható	-
Átlagos legrövidebb távolság	-
Fitness	Magas (~ 0.5) + A kötés irányok figyelembevétele után létrehozott felosztás QAP-teszt során szignifikáns hasonlóságot mutat az ideáltípussal.
+ centrum és periféria közti blokkok sűrűsége	
+ az elkülönítés ellenőrzése	

Polarizált hálózatindikátor	Feltétel (határértékek)
Modularitás	Magas (> 0.3 és $> EV+2SD^*$; $> EV+1SD^{**}$)
Klaszteresedési együttható	valószínűleg magas (de nem feltétel)
Átlagos legrövidebb távolság	-
Fitness	nem magas (< 0.5)

Diffúz hálózatindikátor	Feltétel (határértékek)
Modularitás	alacsony (< 0.3)
Klaszteresedési együttható	alacsony vagy átlagos ($< EV+ 1 SD$)
Átlagos legrövidebb távolság	magas ($> EV+2SD^*$; $> EV+1SD^{**}$)
Fitness	nem magas (> 0.5)

1. táblázat. A diszkurzív keretek leírása

Frame	Leírás
F1, náci megnyilvánulás	A náciizmus-frame szerint a Csurka-dolgozatban náci/neonáci ideológia bontakozik ki. Ide tartozik az összes olyan értelmezés, amely a dolgozat kapcsán fasiszta eszmét, antiszemitizmust, vészorszakot, fajvédelmet, cigánygyűlöletet, stb. említ, és ez alapján ítéli el azt, vagyis az adott szöveg szerzője egyetért azokkal, akik szerint a Csurka-dolgozatban antiszemitizmus, fasiszta eszmék, fajvédelem, cigánygyűlölet, a vészorszak fenyegetése, náciizmus stb. található.
F2, antidemokratikus	Ez a keret a Csurka-dolgozatot a demokrácia értékei elleni, illetve a demokratikus intézmények elleni támadásként értelmezi. Gyakran jár együtt az erőszak emlegetésével, tudniillik, hogy Csurka erőszakot is megengedne, holott a demokratizmustól idegen az erőszak.

F3, hatalmi ambíciók	Ide tartoznak azok az értelmezések, amelyek szerint a dolgozat Csurka és szűkebb körének hatalmi ambícióiról, így a miniszterelnök eltávolításáról, a párt vezetésének átvételéről szól.
F4, leegyszerűsítés	E szerint a frame szerint a dolgozat nem más, mint egy minden egyetlen problémára visszavezető, a valóságot szélsőségesen leegyszerűsítő iromány. Ez gyakran mutatkozik meg abban, hogy „összeesküvés-elméletnek” minősítik a dolgozatot.
F5, háttérhatalmak	E szerint a frame szerint a Csurka-dolgozat azt állítja vagy sejteti, hogy a magyar politikát titkos nemzetközi megállapodások, külső kényszerek, háttéralkuk, informális kapcsolatok határozzák meg. Az ország ki van szolgáltatva e folyamatoknak, a nagyhatalmak kénye-kedvének, a kormány keze meg van kötve stb.
F6, súlyos következmények	Ebben a keretben a Csurka-dolgozatot, mint kedvezőtlen külső és belső következményekkel járó eseményt értelmezik. Nemcsak a külföldi rosszallások számítanak tehát, hanem a belföldi mindenféle következmények is.
F7, pozitív hatások	Ez a frame elismeri, hogy a dolgozatnak lehetnek vagy vannak pozitív hatásai, következményei. Például miatta végre kiderül, hogy milyen nézetkülönbségek vannak az MDF-ben. Vagy: a dolgozat megadja a lehetőséget a többieknek a szélsőségetől való elhatárolódásra.
F8, valódi problémák	Ez a frame azt mondja, hogy a dolgozat tényleges, élő problémákat vet fel: például olyanokat, mint a kormányzati rögtönzés és kényszerpálya, jobboldali népszerűségvesztés, az SZDSZ-szel 1990-ben kötött paktum kedvezőtlen hatásai, az 1990 előtti elit hatalomátmentése. A felvetéseket érvényesnek tartja, még ha esetleg a hangnemmel, vagy a megoldási javaslatok némelyikével nem is ért egyet.
F9, bagatell	Eszerint a dolgozat nem politikai szöveg, nem politikai ügy, hanem Csurka magánvéleménye, vagy írói munkásságának a része. Fontos, hogy ide tartoznak azok a megszólalások is, amelyek az MDF belügyeként tekintenek a dolgozatra, amely vagy a nyilvánosságra tartozik, vagy nem, de mivel pártbeli ügy, nem kell vele foglalkozni.
F10, a kétségbeesés jele	A Csurka-dolgozat az MDF/a kormány/Csurka kétségbeesésének a jele. Csurkának az Antall utáni időktől, a választás elvesztésétől, az MDF népszerűségvesztésétől való félelméből táplálkozik.
F11, a szélsőjobb különválása	Ide soroljuk azokat az értelmezéseket, amelyek a dolgozatra, mint a szélsőjobboldal önálló közösségként való megjelenésének első lépésére tekintenek.

JEGYZETEK

- ¹ Csurka István: *Néhány gondolat a rendszerváltozás két esztendeje és az MDF új programja kapcsán*. Magyar Fórum, 1992. augusztus 20.
- ² A Politikai kommunikáció Magyarországon, 1990–2015 kutatási projekt (OTKA 112323) a politikai kommunikáció magyarországi történetét a kommunikációs összekapcsolódások által definiálható közösségek változásán keresztül célozza leírni hálózatelemzési és társadalomszemiotikai módszerek segítségével. A projekt leírásáról és elméleti kiindulópontjairól lásd: Kiss, 2016.
- ³ A kutatás három hipotetikus korszaka: 1990–1997 a politikai kommunikáció médiaközpontú korszaka; 1997–2006 a politikai kommunikáció marketingközpontú időszak; 2006–2015 a politikai kommunikáció privatizációjának korszaka. Ezekről bővebben lásd: Kiss-Szabó, 2015.
- ⁴ Az első korszak három esete: a Csurka-tanulmány; a 1994-es kampány (lásd: Mihályffy és mtsai., 2016), a Bokros-csomag.
- ⁵ Országos médiumokon ebben a korszakban az országosan terjesztett napi- és hetilapokat, a köztelevíziót és közzérádiót értjük.
- ⁶ A határon túli szereplőkre történő hivatkozások a hálózat határait jelentik. Bár a nyilvános kommunikáció globalizálódása és határokon átnyúló jellege fontos kérdés (lásd: Szabó, 2014), kutatásunk ennek vizsgálatára nem vállalkozik, pusztán a magyar politikai kommunikációs közösségeket szeretnénk megismerni. A határon túli szereplőkre történő hivatkozásokat rögzítettük, a határon túli csatornáknak elhangzott megnyilatkozásoknak azonban már nem mentünk utána, ezek tehát csak a rájuk való hivatkozásokon keresztül szerepelnek a hálózatban.
- ⁷ Newman (2001) és Opsahl (2013) alapján ezt az átalakítást úgy végezzük el, hogy nagyobb súlyt kap az a közös kapcsolat, amelyhez kevés más szereplő kapcsolódik. Azaz, ha két szereplő olyan médiumban szólal meg, ahol más szereplő nem, akkor a köztük lévő kapcsolat erősebb, mint két olyan szereplő között, akik nagyon sok más szereplőnek is teret adó médiumban szólaltak meg. Természetesen a hasonlóságot megtestesítő kapcsolat súlyában a közös médiumhoz fűződő kapcsolat súlya is szerepet játszik. Ez azt jelenti, hogy ha a közös médiumban a két szereplő sokszor szólal meg, akkor erősebb a kapcsolat, mintha mindketten csak egy-egy alkalommal nyilvánulnak meg ott. Az algoritmus a súlyok ilyen jellegű figyelembevételét irányított hálózatként hozza létre: amennyiben a közös médiumban „A” aktor 6 alkalommal szólal meg, míg „B” 2 alkalommal, akkor a kapcsolat súlya „A”-tól „B” irányába 6, míg fordított irányban 2. Természetesen ezt a súlyt még módosítja az, hogy milyen médiumban szólalnak meg. Ebben az esetben az irányítottság megtartása nem tűnik indokoltnak, mivel minden kapcsolat kölcsönös, egyedül a hozzájuk tartozó súlyban van különbség. Ezért érdemes szimmetrizálni a kapcsolatot. A szimmetrizálásnál az átlagolás nem tűnik jó módszernek, mert egy olyan médium, ahol egy szereplő csak egyszer szólal meg, míg kollégája minden egyes nap, a két szereplő között aránytalanul erős kapcsolatot hozna létre. Emellett fontos megtartani azt is, hogy ne legyen a kapcsolat értékének maximuma (pl: 1). Ezért olyan szimmetrizálási módszerre van szükség, amely alacsonyabb értéket ad annak a kapcsolatpárnak, ahol nagy a különbség a két érték között, de egyúttal magasabb súllyal díjazza azt, amikor a két szám abszolút értelemben magas; például nagyobb különbség van két megszólaló között, ha ugyanabban a médiumban „A” 10 alkalommal, „B” 20 alkalommal szólal meg, mint ha „A” 1 alkalommal és „B” 6 alkalommal, mégis intuitíve erősebb hasonlóságot, így

erősebb kapcsolatot tulajdonítanánk az első esetnek mint a másodiknak. Mindezen szempontok figyelembe vételével a szimmetrizálás során a következő képletet alkalmaztam:

$$W_{ab} = (W_a + W_b) * \frac{1}{|W_a - W_b| + 1},$$

ahol W_{ab} „A” és „B” szereplő közti szimmetrizált súly, W_a „A” szereplőtől „B” szereplő felé irányuló kötés súlya, W_b pedig a „B” szereplőtől „A” szereplő felé irányuló súly.

- ⁸ Súlyozott hálózatoknál nem csak a kapcsolatok létét rögzítjük, hanem minden kapcsolathoz tartozik a kapcsolat erősségét kifejező érték.
- ⁹ Irányított hálózatok esetében nem csak a kapcsolat létét, hanem annak irányát is jelezzük. Szimmetrikus hálózat esetében a kapcsolatnak nincsen iránya.
- ¹⁰ Átlagos legrövidebb távolság: bináris hálózat esetében két csomópont között a legrövidebb távolság megegyezik azoknak a kötéseknek a számával, amelyekeken keresztül a leggyorsabban eljuthatnak egymáshoz. A hálózat összes lehetséges párja közötti legrövidebb távolságok átlagos hossza fontos információval szolgál a hálózat kohéziójáról. Minél kisebb ez a szám, annál inkább összekapcsolódnak egymással a hálózat tagjai, a kötések tehát úgy oszlanak el, hogy bármelyik csomópont könnyen elérheti a másikat. Mi a súlyozott hálózatra generalizált egyik változatot használjuk, amely a kötések számát és azok súlyát is figyelembe veszi (Opsahl és mtsai., 2010).
- ¹¹ Klaszteresedési koeficiens: A csomópontok klaszteresedésének mértékét mutatja a hálózatban fellelhető tripletek vizsgálata alapján. Egy triplet három csomópontból áll, amelyek között két vagy három kötés van; az előbbi a nyitott triplet, az utóbbi a zárt triplet. A zárt tripletben mindhárom szereplő között van kapcsolat, míg a nyitott tripletben csak az egyik csomópont kapcsolódik a másik kettőhöz, amely utóbbiak között nincsen kapcsolat. Az együtttható a zárt tripletek aránya az összes tripleten belül. Ha magas értéket kapunk, akkor azt mondhatjuk, hogy a csomópontok jellemzően összekapcsolódnak saját közvetlen környezetükkel, azaz klaszteresednek. A klaszteresedési együttthatónak itt is a súlyozott hálózatra generalizált változatát használjuk (Opsahl–Panzarasa, 2009).
- ¹² Fitness: Egy adott felosztás „jószágát” méri a centrum–periféria-struktúra tekintetében. Két blokkra osztjuk fel a hálózatot, és a fitness azt nézi, hogy ez a felosztás mennyiben felel meg a centrum–periféria-struktúra ideáljának (Borgatti–Everett 1999). A centrum–periféria-algoritmus lényege, hogy a hálózaton belül a mátrix permutációjával két csoportot különít el az aktorokból: centrumot és perifériát. A centrumot ideálisan egymással teljesen összekapcsolódó aktorok alkotják, míg a perifériablokk „üres”, azaz nincsenek kapcsolatok a periféria aktorai között. A fitness azt méri, hogy az algoritmus által elkülönített centrum és periféria mennyire felel meg az idealizált struktúrának. A centrum és periféria elkülönítését végző algoritmus iteratív jellegű, tehát egymás után sok felosztást tesztl, és azt mutatja meg, amelyikben a fitness-érték a legmagasabb. A 0,5-ös értéket megközelítő értéknél tekintjük a hálózatunkat centrum–periféria-struktúrával rendelkező hálózatnak.
- ¹³ Terjedelmi okokból a jelen dolgozatban csak a legfontosabb eredmények vázlatos ismertetésére vállalkozom.

- ¹⁴ Mindhárom adatgyűjtési módszer kódolók közti megbízhatósági tesztet (intercoder reliability test) végeztünk. A Krippendorff-alfa értéke a közvetlen megszólalási adatok esetében: 0,85; a hivatkozások esetében 0,76; a diszkurzív értelmezési keretek esetében: 0,63. Az éles kódolás során létrehoztunk egy platformot, ahol minden kódoló jelezhetette, ha a kódolás során problémával találkozott. Ezekről a kutatásvezető hozott döntést, aki napi rendszerességgel válaszolt a felmerülő problémákra. Ennek különösen a diszkurzív keretek kódolásánál volt jelentősége. A többkörös adatfelvétel 2015 áprilisa és júniusa között zajlott.
- ¹⁵ Egy aktornak a közelség vagy „closeness” centralitását az alapján számoljuk ki, hogy milyen messze van az összes többi aktortól. Azok a csomópontok kapnak magasabb értéket, amelyek a legkönnyebben tudják elérni a többi csomópontot (Freeman, 1978). Mivel a kevés keret miatt majdnem mindegyik keret között van kapcsolat, ezért a távolság kiszámolásában csak a kötések súlyát vettük figyelembe (lásd: Opsahl és mtsai., 2010).

IRODALOM

- Borgatti, Steve–Everett, Martin (1999): Models of core/periphery structures. *Social Networks*, 21 (4): 275–295.
- Borgatti, Steve–Everett, Martin–Johnson, Jeff (2013): Analysing two mode data. In: Borgatti, Steve–Everett, Martin–Johnson, Jeff: *Analysing Social Networks*. Sage, London.
- Clauset, Aaron–Newman, Mark E. J.–Moore, Cristopher (2004): Finding community structure in very large networks. *Physical Review E*, Vol. 70., 066111.
- Davis, Allison–Gardner, Burleigh B.–Gardner, Mary R. (1941): *Deep South. A Social Anthropological Study of Caste and Class*. University of Chicago Press, Chicago.
- Freeman, Linton C. (1978): Centrality in social networks: Conceptual clarification. *Social Networks*, 1 (3): 215–239.
- Kiss Balázs (2016): Esemény, hálózat, szemiózis. *Politikatudományi Szemle*, XXV. évfolyam, 1. szám, 10–28.
- Kiss Balázs–Szabó Gabriella (2015): Politikai kommunikáció. In: Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris–MTA TK, Budapest.
- Kiss Balázs–Szabó Gabriella–Antal Anna (2014): Politikai nagygyűlések mint interakciós rituálék: 2013. október 23. a Hősök terén, a Deák téren és a Műegyetem előtt. *Politikatudományi Szemle*, XXIII. évfolyam, 2. szám, 7–29.
- Leifeld, Philip (2012): *Discourse Networks and German Pension Politics*. University of Konstanz, Department of Politics and Public Administration. PhD Thesis.
- Newman, Mark E. J. (2001): Scientific collaboration networks. II. Shortest paths, weighted networks, and centrality. *Physical Review E*, Vol. 64., 016132.
- Newman, Mark E. J.–Girvan, Michelle (2004): Finding and evaluating community structure in networks. *Physical Review E*, Vol. 69, 026113.
- Opsahl, Tore (2013): Triadic closure in two-mode networks: Redefining the global and local clustering coefficients. *Social Networks*, 35 (2): 159–167.

- Opsahl, Tore–Agneessens, Filip–Skvoretz, John (2010): Node centrality in weighted networks: Generalizing degree and shortest paths. *Social Networks*, 32 (3): 245–251.
- Opsahl, Tore–Panzarasa, Pietro (2009): Clustering in weighted networks. *Social Networks*, 31 (2): 155–163.
- Szabó Gabriella (2014): *Kommunikáció és integráció*. L'Harmattan, Budapest.
- Szabó Gabriella (2016): Politikai kommunikáció és közösség. *Politikatudományi Szemle*, XXV. évfolyam, 1. szám, 29–47.
- Szabó Gabriella–Bene Márton (2015a): Hivatkozlak, tehát vagy(ok)!: Kommunikációs kapcsolatok a magyar médianyilvánosságban. In: Szabó Gabriella (szerk.): *Politika az intézményeken túl: Kapcsolatok, interakciók, élmények*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest. Studies in Political Science. Politikatudományi Tanulmányok.
- Szabó Gabriella–Bene Márton (2015b): Mainstream or an alternate universe?: Locating and analysing the radical right media products in the Hungarian media network. *Intersections*, 1 (1): 122–146.
- Szabó Gabriella–Bene Márton–Antall Anna–Farkas Attila (2015): Kívül tágasabb! Radikális jobb-oldali médiumok a magyar médianyilvánosság hálózataiban. *Politikatudományi Szemle*, XXV. évfolyam, 3. szám, 99–126.
- Watts, Duncan J.–Strogatz, Steven H. (1998): Collective dynamics of ‚small-world‘ networks. *Nature*, 393, June, 440–442.